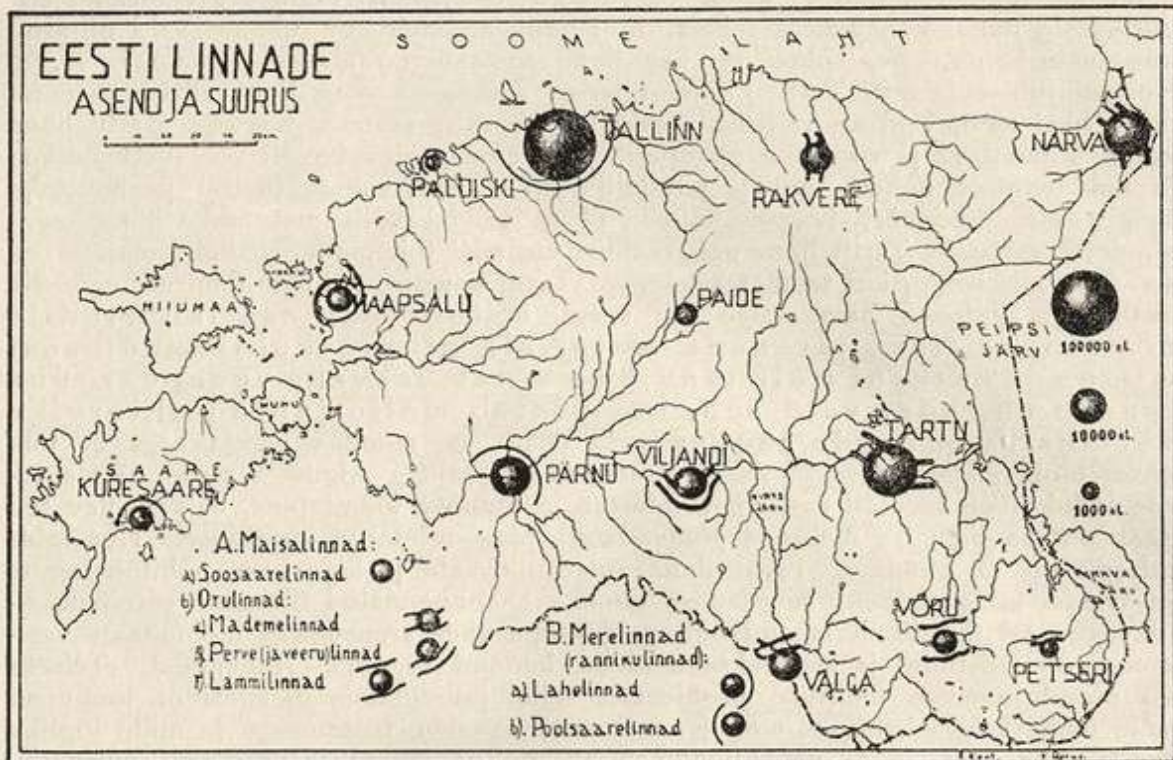

Esimene osa:

Tartu asend, asulatüüp ja tagamaa.

IV kartogramm. Eesti linnade asend ja suurus.

La grandeur et la situation des villes esthoniennes.

Linnade suurus on esitatud elanikkude arvu järele 1922. a. 28. XII rahvalugemise andmeil sfäärilis-absoluutselt. Kaardimõõt 1:3 000 000. Märjiste joonisemoot 1:3.

I. Tartu asend.

Tartu linn lebab maise kerandi idapoolmiku põhjapoolse parasvöö madalmikul, $26^{\circ}43'$ ja $26^{\circ}45'$ Greenwich'i idapikkuse ning $58^{\circ}22'$ ja $58^{\circ}24'$ põhjalaiuse vahel¹⁾. Ta asub seal, kus Kesk- ja Põhja-Euroopa vaheline Läänemerest uhetud lai Eesti poolsaar pöörab oma pära Öhtumaad ja Suur-Siberit eraldava n. n. varjaagi piirivöote vastu. Läänes ja edelas viivad Võrtsjärve-Pärnu ning Koiva madaliku veed ta ühendusse Liivi lahega, idas aga avanevad Peipsi ja Pihkva järve ulatuslikud veeväljad, mis muistsest ajast peale olnud liiklemisvahendiks kultuurilise ning liigestunud Lääne ja loodusliku ning tõmbikehalise Ida vahel. Teisi öeldult asub Tartu seal, kus Võrtsjärve ning Peipsi nõo vahelist ja Põhja- ning Lõuna-Eestit ühendavat maaselga puhandab suur ning võrdlemisi sügav ürgorg²⁾, mida mööda imelisist muinaslugudest kroonitud Emajõgi oma vett läänest itta valab.

1) Tartu ülikooli tähetorni meridiaanringi geograafiline põhjalaius on $58^{\circ}22'47''$ ja idapikkus Greenwich'ist $1^{\text{h}}46^{\text{m}}53^{\text{s}} = 26^{\circ}43'18''$ (1982). Raekoja ning Kaarlimõisa vastavad koordinaadid on: $58^{\circ}22'50''$ ja $1^{\text{h}}46^{\text{m}}54^{\text{s}} = 26^{\circ}43'30''$ ning $58^{\circ}22'20''$ ja $1^{\text{h}}46^{\text{m}}58^{\text{s}} = 26^{\circ}44'30''$. Raudteejaama idapikkus on $1^{\text{h}}46^{\text{m}}50^{\text{s}} = 26^{\circ}42'30''$, Jaamamõisa linnapoolisel otsal aga $1^{\text{h}}47^{\text{m}}0^{\text{s}} = 26^{\circ}45'0''$. Tartuga asuvad ligikaudselt samal põhjalaiusel: Novgorod, Perm, Tobolsk, Karagini saar Kamtshatka põhjaosas, Fort Cippewyan Atabaskas, Churchill Harbour Hudsoni lahe ääres ning Norrköping Rootsis.

2) Meteoroloogia-observatooriumi baromeetri nullpunkti merekõrgus üle Kroonlinna nulli on 75,5 m, Novum'il (Maarjamõisa väljal) 72,0 m, tähetorni lähel 66,8 m ja Emajõe nullpunktil Kivisilla juures 29,5 m. Iseliste kõrguste suurim vahe resp. suhteline kõrgus Emajõe tasemest küünib seega 40 m-ni.